

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده اصول الدین
USWI, AL DEEN COLLEGE

دانشکده اصول الدین قم
گروه علوم قرآن و حدیث

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع

تعامل امام علی علیه السلام با مخالفان

استاد راهنما

دکتر محمد علی مهدوی راد

استاد مشاور

دکتر احمد عابدی

نگارش

اعظم ویسمه

۸۸۱۵۸

نیم سال دوم سال تحصیلی ۸۱ - ۱۳۸۰

مستند به پرونده کارشناسی ارشد
گروه علوم قرآن و حدیث
۱۳۸۰/۱۰/۳۰

تقدیم:

به آنان که نهال وجودم را با شوق به یادگیری پروردند
و آنان که سخاوتمندانه و بی دریغ گنجینه برترین دانش‌ها را
برای ما به ودیعت نهادند
و آنان که مرا از این چشمه فیاض، جرعه‌ای نوشاندند.

تقدیر و تشکر

بر خود لازم می‌دانم که از تمامی بزرگوارانی که مرا در انجام این پژوهش یاری رساندند، قدردانی و تشکر نمایم.

به ویژه از استاد محترم راهنما، حجة الاسلام جناب آقای دکتر مهدوی راد و استاد محترم مشاور، حجة الاسلام جناب آقای دکتر عابدی که با رهنمودهای ارزنده خود، چرایی پر فروغ بر راهم افروختند. همچنین از رئیس محترم دانشکده اصول الدین، جناب علامه، آقای سید مرتضی عسکری و اساتید بزرگوار و کارکنان صدیق این دانشکده که زمینه دستیابی به ارزنده‌ترین علوم را برای ما فراهم کردند، کمال تقدیر و تشکر را دارم.

امیدوارم که خداوند توفیقاتشان را در طریق هدایت طالبان حقیقت، فزونی بخشد.

چکیده:

جایگاه رفیع و شخصیت والای امام علی (ع) در فرهنگ شیعه و نیاز همیشگی جامعه مسلمین، به خصوص جامعه ما در عصر حاضر، به الگوگیری از روش‌های سیاست‌گذاری و حکومت‌داری امام علی (ع)، ما را بر آن داشت که به بررسی و تبیین یکی از جنبه‌های زندگی اجتماعی و سیاسی ایشان بپردازیم. امام علی (ع) در دوران حیات رسول اکرم (ص)، لیاقت و شایستگی خود را برای رهبری پس از ایشان، نشان داد و بارها پیامبر (ص)، این مطلب را به مسلمانان یادآوری کرد. ولی پس از رحلت پیامبر (ص) عده‌ای به مخالفت با امام علی (ع) برخاسته و جایگاهی را که برازنده او بود، تصرف کردند. پس از گذشت سال‌ها، هنگامی که جامعه مسلمین از الگوی جامعی که پیامبر (ص) برای آن بنا نهاده بود، فاصله گرفته بود، مردم به امام روی آوردند و برای سپردن رهبری، به ایشان پای فشاری کردند. اما این برهه از زمان، پایان مخالفت‌ها با امام نبود، بلکه مخالفت‌ها با او ابعاد گسترده‌تر و شدت بیشتری یافت. فزون خواهان و قدرت‌طلبانی که تاب تحمل عدل علوی را نداشتند و کوردلانی که درک و پیروی از سیاست‌های حکیمانه امام برایشان دشوار بود، به مخالفت با امام برخاستند و مشکلات و موانع فراوانی در برابر او به وجود آوردند.

تبیین چگونگی رویارویی امام با این مخالفان از اهداف ما در این پژوهش است. مواجهه امام با مخالفان، مسبوق به قواعد و شیوه‌هایی بود که ما در فصل دوم با عنوان مبانی نظری و روش‌های اصولی امام (ع) بدان پرداخته‌ایم. سپس در فصل سوم، گزارش کوتاهی از زندگی امام و مروری بر شایستگی‌ها و سوابق درخشان امام آمده است که مکمل نحوه نگرش امام به مسائل اجتماعی و انگیزه ایشان از ایفای نقش‌های کلیدی اجتماعی می‌باشد. در فصل چهارم

به ترسیم شخصیت و انگیزه و اقدامات مخالفان پرداخته شد، تا شرایط دشوار به وجود آمده، مجسم شود.

در فصل پایانی، گونه‌های برخورد امام با مخالفان به تناسب نوع مخالفت و انگیزه آنان، از میان رخدادهای تاریخی عصر امام علی (ع) بیرون کشیده شده و تحت عناوین مدارا، سکوت، نصیحت و خیرخواهی، انتقاد، گفتگو، افشاگری و نبرد، تفکیک و دسته بندی شده است.

برخورد امام با مخالفان، واکنش طبیعی در برابر رفتار نامناسب آنان نبود بلکه عملکرد امام در برابر مخالفان همیشه تابع مصالح اسلام و حفظ اصول آن بود و همواره مصالح شخصی خود را فدای مصالح اسلام می‌کرد. امام در برابر اجحاف، اهانت و فشارهای آنان تا آن جا که اصول اسلام، مورد تهدید قرار نمی‌گرفت، شکیبایی می‌ورزید و با آنان رفتاری مسالمت‌آمیز داشت. سخنان آنان را می‌شنید و با آنان به گفتگو می‌نشست و با مخالفان جز به هنگام رویا رویی براندازانه، برخورد جدی نمی‌کرد که آن هم پس از توجیه کامل و احتجاج وافی بوده است. اصل در سیاست علوی در قبال مخالفین، مدارا و پرهیز از خشونت و پرداختن به حل منطقی اختلافات بوده است و نبرد آخرین راهی بود که به ناچار برای خارج کردن عضو بیمار درمان ناپذیری که سایر اعضای جامعه را نیز در معرض بیماری و نابودی قرار داده بود، به کار گرفته می‌شد.

این تحقیق می‌تواند دست مایه تبیین هر یک از مبانی نظری و روش‌های اصولی امام و هر یک از گونه‌های برخورد امام با مخالفان به طور گسترده و تحلیل و تطبیق آن با شرایط کنونی و به کارگیری در سیاست‌گذاری‌های کلان باشد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
------	-------

فصل اول: کلیات

۷	مقدمه
۹	ضرورت و اهمیت
۱۰	اهداف پژوهش
۱۰	پیشینه پژوهش
۱۱	کتاب
۱۱	مقالات
۱۲	سازمان دهی پژوهش
۱۲	محدودیت‌های پژوهش
۱۳	تعریف واژه‌ها
۱۳	تعامل
۱۴	مخالف
۱۴	سنت
۱۵	سیره

فصل دوم: مبانی نظری و روش‌های اصولی امام علی (ع)

۱۸	۱ توصیه و تاکیدات امام به کارگزارانش در نحوه رفتار با مردم
۱۸	۱-۱ خوش رفتاری با مردم:
۲۱	۲-۱ بردباری

۲۴	۳-۱ بخشایش
۲۷	۴-۱ فروتنی
۲۹	* ثمرات فروتنی
۳۰	۵-۱ پوشیدن زشتی‌ها و حسن ظن به مومنان
۳۱	* عواقب عیب جویی
۳۳	۶-۱ ارتباط مستقیم با مردم و شنیدن سخن آن‌ها
۳۵	* ثمرات ارتباط مستقیم و مشافهه مسئولین با مردم
۳۶	۷-۱ عدل و انصاف
۳۷	۱-۷-۱ جایگاه عدالت
۳۸	۲-۷-۱ ویژگیهای عدالت
۳۹	۳-۷-۱ حیطة عدالت گستری امام
۴۰	* عدالت و انصاف در قضاوت
۴۰	* عدالت در تقسیم بیت المال
۴۲	* انصاف با محرومان و مستضعفان
۴۲	* عدالت با غیر مسلمین (اهل ذمه و دشمنان)
۴۴	۴-۷-۱ رهیافت‌های عدالت
۴۵	۵-۷-۱ دستاوردهای عدالت
۴۷	۸-۱ محرومیت زدایی
۴۷	۱-۸-۱ محرومیت زدایی، آرمان حکومت علوی

۴۸.....	۲-۸-۱ سفارش به کارگزاران
۵۰.....	۳-۸-۱ اهداف دادرسی محرومین و فقرزدایی
۵۰.....	۴-۸-۱ ثمرات رسیدگی به محرومان و مستضعفان
۵۲.....	۹-۱ اجتناب از خشم و تندى
۵۳.....	* آثار خشم
۵۳.....	* درمان خشم
۵۴.....	۱۰-۱ صلح جویی، ایجاد آرامش و پرهیز از خشونت
۵۵.....	* آثار خشونت
۵۶.....	۱۱-۱ سیاست امتزاج نرمی با شدت در شرایط بحرانی
۵۷.....	* اولویت مدارا و نرمی بر شدت
۵۸.....	۱۲-۱ مشاوره با کارآگاهان
۵۸.....	۱-۱۲-۱ وجوه مطلوبیت مشورت
۶۰.....	۲-۱۲-۱ شرایط مشاورین:
۶۱.....	۳-۱۲-۱ موارد مشورت
۶۲.....	۴-۱۲-۱ برخورد امام با مشاوران

۲ نظارت بر کارگزاران

۶۴.....	۱-۲ تعیین حدود و وظایف و تربیت و سازندگی کارگزاران
۶۵.....	۱-۱-۲ تشریح سیاست کلی و اهداف حکومت علوی
۶۵.....	۲-۱-۲ تبیین اصولی که کارگزاران باید بدان پای بند باشند

مرکز اطلاعات و مدارا علمی ایران
تهران - خیابان ولیعصر

- ۶۷ ۲-۱-۳ هشدار و تحذیر آنها از فروگذاری در انجام وظایفشان
- ۶۸ ۲-۲ مراقبت و حسابرسی به عملکرد آنان
- ۶۸ ۲-۲-۱ نظارت آشکار و شخصی امام:
- ۶۹ ۲-۲-۲ مراقبت نهانی با گماردن ماموران مخفی
- ۶۹ ۲-۳ اقدام مناسب پس از ارزیابی کارگزاران
- ۷۰ ۲-۳-۱ قدردانی و تجلیل از کارگزاران موفق
- ۷۲ ۲-۳-۲ توبیخ و تنبیه کارگزاران متخلف
- ۷۴ ۳ ارج نهادن بر ادای حقوق متقابل مردم و زمامداران
- ۷۵ ۳-۱ دو جانبه بودن حق
- ۷۷ ۳-۲ ارجمندترین حقوق:
- ۷۷ ۳-۳ حقوق مردم بر رهبر
- ۷۷ ۳-۳-۱ نصیحت و خیرخواهی خالصانه
- ۷۸ ۳-۳-۲ عدالت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی
- ۷۸ ۳-۳-۳ تعلیم و آموزش عمومی
- ۷۹ ۳-۳-۴ تربیت و اصلاح مردم
- ۷۹ ۳-۳-۵ عمل براساس کتاب خدا و سنت رسول خدا
- ۸۱ ۳-۴ حقوق رهبر بر مردم
- ۸۱ ۳-۴-۱ وفاداری به پیمان او
- ۸۲ ۳-۴-۲ خیرخواهی در نهان و آشکار

۸۲ ۳-۴-۳ پاسخ مثبت هنگام فراخوانی
۸۳ ۴-۴-۳ فرمانبرداری از فرمان رهبر
۸۴ ۵-۳ دستاوردهای رعایت حقوق متقابل مردم و زمامداران
۸۴ ۶-۳ ره آوردهای شوم عدم رعایت حقوق متقابل مردم و زمامداران
۸۶ ۴ آزادی سیاسی و انتقادپذیری
۸۸ ۴-۱ جلوه‌های آزادی سیاسی
۸۸ ۴-۱-۱ آزادی عقیده
۹۰ ۴-۱-۲ آزادی بیان
۹۲ ۴-۲ انتقاد پذیری
۹۶ ۴-۳ حد آزادی
۹۶ ۵ ارشاد و هدایت جامعه
۹۷ ۵-۱ تقویت بنیه اعتقادات دینی
۹۹ ۵-۱-۱ توحید و شناخت خداوند
۱۰۱ ۵-۱-۲ معاد
۱۰۳ ۵-۱-۳ نبوت و انبیاء
۱۰۷ ۵-۱-۴ امامت
۱۱۱ ۵-۲ هدایت سیاسی
۱۱۲ ۵-۲-۱ شناسایی حق و باطل
۱۱۴ * حق جو و حق طلب کیست؟

- ۱۱۵ * یاری حق و اجتناب از باطل
- ۱۱۶ * امام خود اسوه عملی حق و پرهیز از باطل بود
- ۱۱۸ ۲-۲-۵ عبرت پذیری از گذشتگان
- ۱۲۰ ۳-۲-۵ هوشیاری در رویارویی با فتنه
- ۱۲۱ * منشأ وقوع فتنه
- ۱۲۲ * بستر وقوع فتنه
- ۱۲۳ * ابزار کار فتنه گران:
- ۱۲۴ * موضع گیری هوشیارانه در فتنه
- ۱۲۴ * افشای چهره فتنه گران
- ۱۲۵ ۴-۲-۵ زمینه های عدم توفیق و اضمحلال نظام اسلامی
- ۱۲۵ ۱-۴-۲-۵ تضييع اصول
- ۱۲۶ ۲-۴-۲-۵ پایمال شدن حقوق متقابل مردم و زمامداران
- ۱۲۷ ۳-۴-۲-۵ اختلاف و تفرقه
- ۱۲۸ ۳-۵ تربیت و اصلاح اخلاق اجتماعی مردم
- ۱۳۰ ۱-۳-۵ حسن خلق
- ۱۳۱ ۲-۳-۵ مهربانی و مودت
- ۱۳۴ ۳-۳-۵ تواضع و فروتنی
- ۱۳۸ ۴-۳-۵ احسان
- ۱۴۱ ۵-۳-۵ بردباری و شکیبایی

۱۴۳.....	۶-۳-۵ امریه معروف و نهی از منکر
۱۴۶.....	۷-۳-۵ عناوین سایر سفارشات امام(ع)

فصل سوم: زندگی امام علی(ع)

۱۴۸.....	۱ ولادت
۱۴۹.....	۲ کودکی
۱۵۱.....	۳ اسلام آوردن
۱۵۲.....	۴ یآوری پیامبر(ص) تا رحلت ایشان
۱۵۲.....	۴-۱ نخستین یاور
۱۵۳.....	۴-۲ فداکاری بی نظیر
۱۵۴.....	۴-۳ هجرت به مدینه
۱۵۶.....	۴-۴ برادری با پیامبر(ص)
۱۵۶.....	۴-۵ دلاوری در میدان‌های نبرد
۱۵۷.....	۴-۵-۱ نبرد بدر
۱۵۷.....	۴-۵-۲ نبرد احد
۱۵۹.....	۴-۵-۳ نبرد خندق
۱۶۰.....	۴-۵-۴ نبرد خیبر
۱۶۱.....	۴-۵-۵ نبرد تبوک
۱۶۲.....	۴-۶ پیک مخصوص پیامبر

- ۴-۷ انتصاب به جانشینی پیامبر(ص) در غدیر خم ۱۶۳
- ۵ امام علی(ع) از رحلت پیامبر(ص) تا خلافت ۱۶۴
- ۵-۱ درگذشت پیامبر و مسئله رهبری ۱۶۴
- ۵-۲ خطرهای داخلی و خارجی ۱۶۶
- ۵-۳ فعالیت‌های امام علی(ع) در دوران خلفا ۱۶۹
- ۶ امام علی(ع) از خلافت تا شهادت ۱۷۱
- ۶-۱ چگونگی بیعت با امیرمؤمنان علی(ع) ۱۷۱
- ۶-۲ دشمنی عدالت‌گرایان با امام(ع) ۱۷۴
- ۶-۲-۱ ناکثین ۱۷۴
- ۶-۲-۲ قاسطین ۱۷۵
- ۶-۲-۳ مارقین ۱۷۵

فصل چهارم: مخالفان امام علی(ع)

- ۱ خلفا ۱۸۰
- ۱-۱ ابوبکر ۱۸۰
- ۱-۱-۱ شخصیت و زندگی ۱۸۰
- ۱-۱-۲ حاکمیت ابوبکر نتیجه اجتماع سقیفه ۱۸۱
- ۱-۱-۳ تلاش برای اقناع و فریب افکار عمومی ۱۸۳
- ۱-۱-۳-۱ ادعای نسخ فرمان پیامبر(ص) در غدیر ۱۸۴

- ۱-۱-۳-۲ ادعای عدم معصومیت ۱۸۵
- ۱-۱-۳-۳ تقاضای اطاعت مردم از او تا زمانی که در اطاعت خدا و رسولش
باشد ۱۸۵
- ۱-۱-۴-۱ توسل به زور برای بیعت گرفتن از امام علی (ع) ۱۸۶
- ۱-۱-۵-۱ افراط در سرکوب شورشیان ۱۸۷
- ۱-۱-۶-۱ مصادره فدک ۱۸۹
- ۱-۱-۷-۱ بازداشتن خمس از خاندان پیامبر ۱۹۰
- ۱-۱-۸-۱ ممنوعیت بیان و نگارش حدیث ۱۹۱
- ۱-۱-۹-۱ وصیت به جانشینی عمر ۱۹۱
- ۱-۲-۱ عمر ۱۹۲
- ۱-۲-۱-۱ شخصیت و خانواده ۱۹۲
- ۱-۲-۲-۱ ممانعت از نوشتن وصیت پیامبر ۱۹۵
- ۱-۲-۳-۱ ایفای نقش در سقیفه ۱۹۵
- ۱-۲-۴-۱ تحکیم خلافت ابوبکر ۱۹۶
- ۱-۲-۴-۱-۱ ایجاد جو ارباب و خفقان علیه مخالفان خلیفه ۱۹۷
- ۱-۲-۴-۲-۱ توسل به زور برای بیعت‌گیری از امام ۱۹۸
- ۱-۲-۵-۱ برتری جویی نژاد عرب ۱۹۹
- ۱-۲-۶-۱ شیوه تقسیم بیت‌المال ۱۹۹
- ۱-۲-۷-۱ جلوگیری از بیان و نگارش حدیث پیامبر (ص) ۲۰۱